

POLOZAPOMENUTÉ Z VÁLKY

PAVEL VODIČKA

DOBYTÍ ŘÍŠE INKŮ

TAŽENÍ FRANCISCA PIZARRA
1532-1537



DOBYTÍ ŘÍŠE INKŮ

TAŽENÍ FRANCISCA PIZARRA 1532-1537



PAVEL VODIČKA

DOBYTÍ ŘÍŠE INKŮ

TAŽENÍ FRANCISCA PIZARRA 1532-1537



NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

© Pavel Vodička, 2026

Cover © Jiří Arbe Miňovský, 2026

Drawings © Martin Ďásek, Žaneta Kortusová, 2026

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2026

Photos © AgainErick, archiv autora, Biblioteca Estense Universitaria, Biblioteca Nacional de Portugal, David Rumsey Collection, Diego Delso, Ingo Mehling, John Carter Brown Library, Library of Congress, Metropolitan Museum of Art, Norman B. Leventhal Map & Education Center, University of Notre Dame, Wikimedia Commons, 2026

ISBN 978-80-278-0274-6 (print)

ISBN 978-80-278-1646-0 (ePub)

ISBN 978-80-278-1647-7 (mobi)

ISBN 978-80-278-1648-4 (pdf)

OBSAH

Seznam map	6
Poznámka k výslovnosti	7
Prolog	9
Trujillo	12
Cajamarca	79
Cusco	148
La Ciudad de los Reyes	197
Vilcabamba	266
Epilog	337
Chronologie vybraných událostí	345
Prameny a literatura	349
Jmenný rejstřík	357
Místní rejstřík	361

SEZNAM MAP

Výprava Pascuala de Andagoya (1522)	17
První výprava Francisca Pizarra (1524–1525)	23
Druhá výprava Francisca Pizarra (1526–1528)	30
Územní expanze říše Inků (1438–1525)	38
Třetí výprava Francisca Pizarra (1531–1533)	47
Incká říše v době největšího rozkvětu	77
Hlavní cesty a významná města v říši Inků	116
Španělské guvernорáty v Jižní Americe	184
Cusco před příchodem conquistadorů	211
Výprava Diega de Almagro do Chile	255

POZNÁMKA K VÝSLOVNOSTI

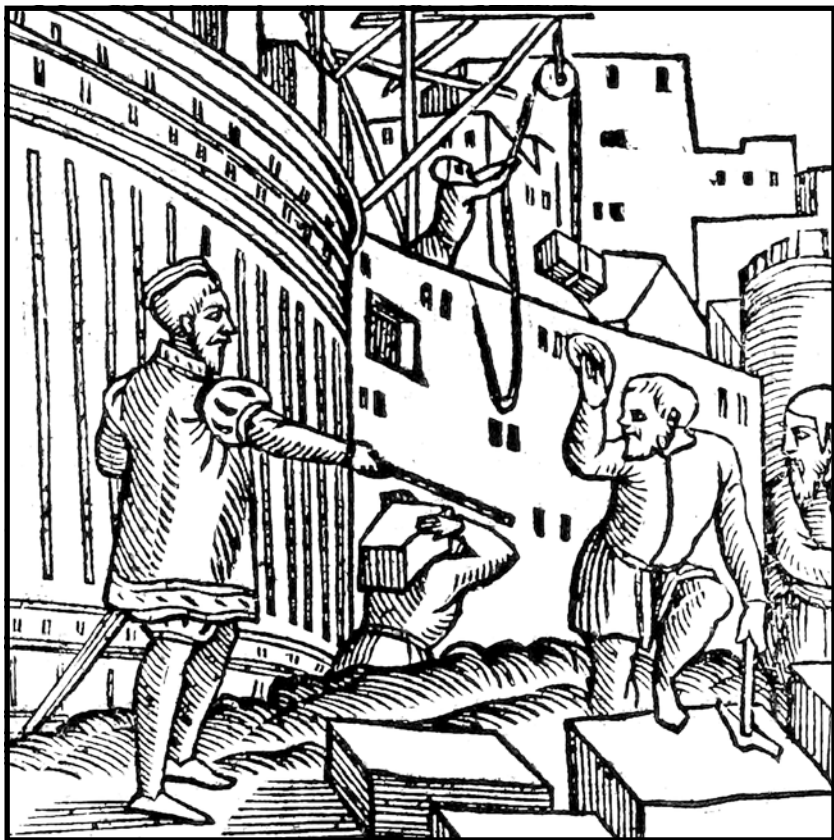
V textu se převážně užívá španělská transkripce kečujských termínů a vlastních jmen. V některých případech je však zachována původní kečujská jazyková podoba.

Písmeno	Výslovnost v češtině	Příklad
c	k	Cápac: kápak
ch	č	chicha: čiča
j	ch	Cajamarca: kachamarka
ll	lj	Ocllo: okljo
hu	v	Atahualpa: atavalpa
qu	k	quipu: kipu
y	j	Yupanqui: jupanki

PROLOG

Na počátku srpna 1498 Kolumbova třetí výprava dosáhla pobřeží Venezuely. Jednalo se o první kontakt španělských dobyvatelů s neznámou zemí. Rozlehlý kontinent, označovaný jednoduše jako pevnina (*tierra firme*), se záhy stal cílem mnoha dobrodruhů, kteří doufali v naplnění svých ambicí. O motivech dobyvatelů nemohlo být pochyb. Touha po bohatství, roznícená pověstmi o krajinách oplývajících zlatem, omámila nejednoho conquistadora. Představy Evropanů sytil příslib nevídaných pokladů, přestože dosavadní zisky zůstávaly daleko za původním očekáváním, nemluvě o rizicích spojených s dobytelskými výpravami v Novém světě. Jejich odhodlání nedokázali zlomit nepřátelští bojovní domorodci, hlad, vyčerpání, nemoci ani obtížné klimatické podmínky. Ochotně následovali dobrodruhy, kteří je ujišťovali o skvělé budoucnosti.

„Vše, co nastalo po úžasném objevení Indií, bylo tak výjimečné, že celý příběh zůstává pro každého vyjma očitých svědků stěží uvěřitelný. Není divu, vždyť se může směle měřit s jakýmkoli hrdinským činem [vykonaným – pozn. autora] v minulosti. [V porovnání s ním – pozn. autora] blednou všechny divy jiných světů. Avšak docházelo i ke strašlivým činům, mezi něž patřilo zabíjení a mrzačení nevinných lidí. [Conquista – pozn. autora] přivodila zkázu mnoha vesnic,



Založení města Panama (Panama La Vieja) v roce 1519.

provincií i království,“ prohlásil Bartolomé de las Casas, pozdější biskup z Chiapasu.¹

¹ CASAS, Bartolomé de las, *An Account, much abbreviated, of the Destruction of the Indies, With Related Texts*, ed. a překl. Franklin W. Knight, Indianapolis 2003, s. 1, [online], [cit. 2025-03-27], URL: <https://archive.org/details/accountmuchabre-0000casa/page/n59/mode/2up>.

Objev Nového světa nepochybně patřil k nejvýznamnějším počinům éry novověku. V září 1510 Vasco Núñez de Balboa založil první španělskou kolonii na území Panamy.² V následujících třech letech získal značný obnos ve zlatě. Relativně bohatá kořist pouze roznítla Balboovu žádostivost. Každá zpráva o nezměrném bohatství, které se údajně nacházelo kdesi na jihu, podněcovala horečnou aktivitu mnoha conquistadorů. Na počátku září roku 1513 Balboa v čele výpravy čítající 190 Španělů a 1000 domorodých spojenců opustil osadu Santa María. V následujících dnech jeho muži s obtížemi překonávali Panamskou šíji, čelili nástrahám tropické džungle a rozmarům počasí. Na sklonku téhož měsíce poprvé spatřili vody Tichého oceánu. Balboa jej nazval Jižním mořem, načež okolní země prohlásil za državy spojeného království Kastilie a Aragonu.

Jedním z mužů, kteří doprovázeli objevitele Pacifiku, byl pětatřicetiletý Francisco Pizarro. Negramotný levoboček bez jakýchkoli prostředků, jenž nemohl spoléhat na podporu své rodiny nebo vlivných dvořanů u královského dvora, se vydal do Nového světa v naději, že získá slávu a bohatství. V mnoha ohledech se zdálo, že jeho úsilí bude podobné jako u řady jiných dobrodruhů odsouzeno k neúspěchu. Přesto mu nelze upřít, že projevil mimořádné odhodlání, statečnost i vytrvalost. Naplnění jeho snu si vyžádalo nemalé oběti, především ale zanechalo nesmazatelnou stopu v dějinách conquisty Peru.

² Osada Santa María la Antigua del Darién se stala první španělskou kolonií na území kontinentální Ameriky.

TRUJILLO

Francisco Pizarro pocházel z Trujilla ve Španělsku, v němž na přelomu 15. a 16. století žilo přibližně 2000 obyvatel. Na tamním vrcholu pomyslného sociálního žebříčku stáli příslušníci nižší šlechty, kteří vlastnili domy na nejvýše položených místech ve městě. Všechny spojoval zvyk dávat ostatním okázale najevo svůj urozený původ a postavení. Z jejich řad pocházel i Pizarrův otec. V okolí hlavního náměstí žili obchodníci, řemeslníci, městští úředníci. Navzdory absenci šlechtického titulu měli nepopíratelnou výhodu, že se nacházeli v centru dění v Trujillu. Ostatní obyvatelé, kteří nepatřili mezi místní honoraci, sídlili v okrajových částech města. Nezřídka se jednalo o příslušníky místní chudiny. Francisco Pizarro vyrůstal v chudých poměrech. Jeho rodiče nikdy nevstoupili do manželského svazku, matka se živila jako služka. V tehdejší době představoval nelegitimní původ velmi významnou překážku společenského vzestupu, jelikož levoboček náležel mezi obyvatele druhé či třetí kategorie. Pizarro se nikdy nenaučil číst ani psát a zemřel negramotný. V každém případě platí, že budoucí dobyvatel Peru se téměř do konce života nezbavil stigmatu nemanželského potomka.

V téže době vyvolala mimořádnou pozornost zpráva Kryštofa Kolumba o nově objevené cestě do Indie, adresovaná Katolickým Veličenstvům. Notně příkrášlené zvěsti se rychle šířily, mezi neurozenými Španěly vyvolávaly nesmírně lákové představy zásadní životní změny.

V roce 1493 bylo Pizarrovi pouhých patnáct let. Země ležící na západě ho vábily příslibem pohádkového bohatství a hojnosti. Mnozí v nich viděli téměř ztělesněný Eden. Velký admirál oceánského moře ostatně konstatoval: „Našel jsem mnoho ostrovů obývaných početným lidem. Všechny jsem prohlásil za poddané Vašich Výsostí [Ferdinanda II. Aragonského a Isabely I. Kastilské – pozn. autora], aniž by se mi kdo postavil na odpor. [...] Domorodci na ostrově [Hispaniola – pozn. autora] a dalších ostrovech chodí nazí, muži i ženy, jak je matky porodily. Neodmítnou nic, pokud jsou o to požádáni, naopak laskavě přijmou kohokoli a sdílejí s ním vše včetně lásky, jako kdyby mu byli ochotni dát své srdce. Spokojí se s jakoukoli maličkostí, třeba i zcela bezcennou. [...] Vaše Výsosti mohou vidět, že jim dám tolik zlata, kolik budou potřebovat. Získám pro Vás koření, bavlnu [...] a otroky, tolik, kolik jen přikážete. Věřím, že jsem našel také rebarboru a skořici a objevím další cenné věci. [...] A tak Bůh všemohoucí, náš Pán, nechť umožní vítězství těm, kteří kráčí jeho cestou i v záležitostech, které se [jinak – pozn. autora] zdají nemožné, jako třeba tato [...] [svými – pozn. autora] modlitbami obrátíme mnoho lidí k naší svaté víře [...] a nejen Španělsko, ale i celé křesťanstvo [z toho – pozn. autora] bude mít prospěch a užitek.“³

Výraz **Katolická Veličenstva** se používal jako označení Isabely I. Kastilské (1451–1504), královny Kastilie a Leónu, a Ferdinanda II. Aragonského (1452–1516), vládce Aragonu, na základě byly *Si Convenit*, vydané papežem Alexandrem VI. v prosinci 1496.

Pizarro si bez ohledu na svůj věk nepochybně uvědomoval, že život v rodném městě neskýtá příliš radostné perspektivy. Na druhé straně

³ COLUMBUS, Christopher, *The Journal of Christopher Columbus*, ed. a překl. Jane Cecil, New York 1989, s. 191–201. Dopis Kryštofa Kolumba z 15. února 1493.



Francisco Pizarro.

slibné výdobytky, které mu předestřel Velký admirál, se zdály téměř na dosah ruky. Představa, že by jako nemanželský potomek mohl dosáhnout postavení urozeného šlechtice, byla vzhledem k tehdejšímu rigidnímu systému společenských tříd prakticky nemožná. Teoreticky by se mohl oženit s urozenou dívkou a díky bohatému věnu by mohl žít spokojený život šlechtice v Trujillo, jenže ve skutečnosti se jednalo o krajně nepravděpodobnou možnost. Nabízela se však alternativa. Odvážné a rozhodné muže, kteří se nezdráhali riskovat, provázela přízeň Štěstěny, nebo tomu alespoň mnozí věřili. Pokud by při dobývání nových zemí dosáhl mimořádných úspěchů, jeho budoucnost by ihned získala lákavější kontury.

O devět let později Francisco Pizarro nastoupil na loď, která mířila k břehům „Indií“. Jednalo se o jednu z dosud největších výprav, která opustila španělské břehy, neboť čítala 2500 mužů. Jejím cílem byl ostrov Hispaniola. V přístavu se očekáváním vzrušení účastníci výpravy dozvěděli, že „připluli právě včas, [...] protože [Španělé – pozn. autora] vedou válku proti indiánům, a bude tak možnost získat velké množství otroků“. „Tato zpráva,“ vzpomínal Bartolomé de las Casas, „vyvolala na lodi nemalé nadšení.“⁴

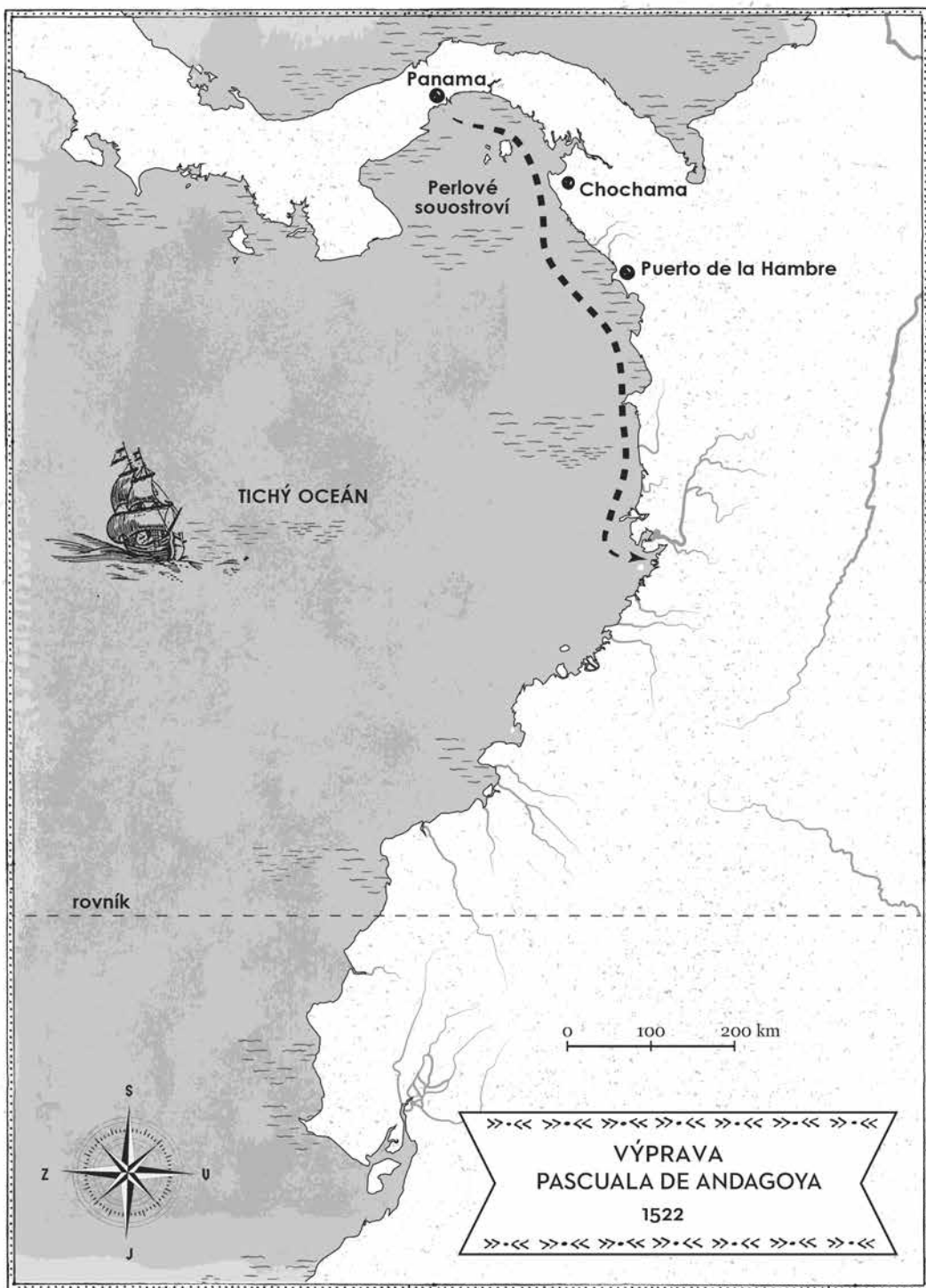
V roce 1509 se Pizarro stal vojenským zástupcem Nicoláse de Ovando, guvernéra Hispanioly, který neblaze proslul bezdůvodnou krutostí vůči domorodcům. Nelze vyloučit, že budoucí dobyvatel Peru se podílel na masakru 84 indiánských náčelníků, kteří byli na Ovandoův příkaz pro výstrahu popraveni. Relativně úspěšný lov na otroky v oblasti Kari-biku měl ovšem za následek prudký pokles mužské populace na ostrovech v blízkosti Hispanioly. Pizarro proto zaměřil pozornost na pobřeží Panamy a Hondurasu, kam směřovaly další dobytelské výpravy.

⁴ CASAS, Bartolomé de las, *A Short Account of the Destruction of the Indies*, ed. a překl. Nigel Griffin, London 1992, s. xix, [online], [cit. 2023-01-26], URL: <https://archive.org/details/shortaccountofde0000casa/page/n19/mode/2up>. Bartolomé de las Casas nepatřil k účastníkům Ovandovy výpravy z roku 1502.

V roce 1513, ve věku pětatřiceti let, působil jako Balboův zástupce. Pizarro doufal, že objev Jižního moře znamená předzvěst obratu v jeho životě. Ve skutečnosti byla expedice pro všechny účastníky spíše zklamáním. Zlata, po němž všichni tak toužili, získali jen velmi málo. Zatímco se dobyvatelé prodírali komáry zamořenou džunglí, brutalita vůči domorodcům sílila. Balboa zajal několik místních náčelníků a mučením se je snažil přimět k prozrazení, kde se nachází zlato. Výslech však navzdory použití drastických metod nepřinesl žádné hmatatelné výsledky.

O šest let později eskaloval Balboův spor s Pedrem Ariasem de Ávila. Objevitel Jižního moře musel čelit obvinění z uzurpace moci a území náležejících koruně. Obdobné třenice mezi představiteli koloniální správy nepatřily k výjimečným úkazům. Ačkoli samotná obžaloba a průběh soudního procesu nesly zřetelné známky účelovosti, výsledek se nechal snadno předvídat. Dne 15. ledna 1519 improvizovaný tribunál vynesl rozsudek stětím; ortel byl vykonán ve stejný den v Acle. Mužem, který Balbou zajal a předal „spravedlnosti“, byl ironií osudu právě Francisco Pizarro.

Na první pohled se zdálo, že se na čtyřiačtyřicetiletého dobyvatele Nového světa konečně usmálo štěstí. V roce 1521 se stal vlastníkem pozemků v blízkosti města Panama, navíc získal podíl ve společnosti, která obdržela oprávnění k dolování zlata. Jakožto nový držitel *encomiendy* nad 150 indiány na ostrově Taboga v Panamském zálivu tak mohl požadovat práci a dárky po domorodcích, prodávat jejich úrodu a střádat podíly z výnosů z rýžování zlata. Přesto se necítil spokojen, neboť naplnění snů o grandiózním úspěchu se mu stále vzdalovalo. Zatímco čtyřiatřicetiletý Cortés pokořil mocnou říši Aztéků, za což sklídl uznání španělského dvora, o deset let starší Francisco Pizarro vládl malému ostrovu a obchodoval s tropickými plodinami, nemluvě o nevalném zisku v podobě drahých kovů. Není obtížné si představit, že podobné srovnání představovalo vydatný zdroj Pizarrovy frustrace.



Systém *encomiendy* navazoval na evropskou feudální praxi, v níž pánovník svěřil šlechtě právo vybírat daně od místního obyvatelstva. Aristokracie na oplátku zachovávala věrnost králi. Evropští poddaní podléhali pravomoci feudála a zároveň mu odevzdávali část své produkce; jednalo se o specifickou obdobu poplatku za ochranu.

V roce 1522 se do Panamy vrátil Pascual de Andagoya, jenž se vydal na jih podél pobřeží dnešní Kolumbie a dosáhl břehů řeky San Juan, která se nachází ve vzdálenosti přibližně 300 kilometrů na jih od dnešních kolumbijsko-panamských hranic. Jeho výprava měla za cíl ztrestat bojovný kmen, jenž se podle Andagoyova přesvědčení nazýval Pirú. Nepřítel sídlil na doposud neprozkoumaném území a ohrožoval domorodé spojence v oblasti Chochama. Netřeba dodávat, že neméně důležitým motivem pro celou expedici byly značně přehnané zvěsti o bohatství tamních domorodců. Výprava narazila na překvapivě tuhý odpor. Poté, co Andagoya málem utonul na rozbouřeném moři, vrátil se takřka bez jakýchkoli finančních prostředků zpět do Panamy. Jeho anabáze měla přesto jistý význam, neboť dodala potřebnou „pravdivost“ pověstem o mocné a bohaté říši v jižních krajích.

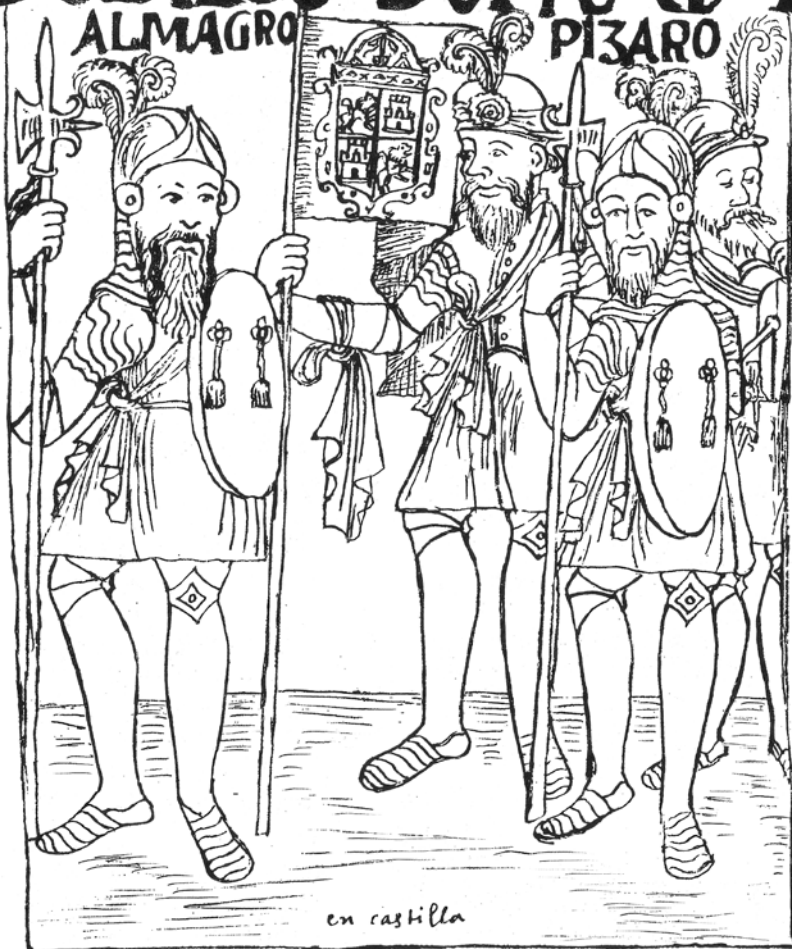
Nelze proto vyloučit, že důležitou roli při rozhodování Francisca Pizarra podstoupit další riskantní výpravu sehrály Andagoyovy zprávy o zemi zaslíbené. V roce 1524 uzavřel dohodu s Diegem de Almagro a Hernandem de Luque. Její podstata spočívala ve vytvoření společnosti (*Compañía del Levante*), která zašitovala chystanou výpravu do neprobádaných oblastí Nového světa.⁵ V čele expedice stál Pizarro. Jeho zástupcem se stal Diego de Almagro, jenž strávil na území dnešní Latinské Ameriky již deset let, přičemž oba se několikrát setkali v průběhu bojů proti indiánům. Almagro pravděpodobně disponoval jistými organizačními schopnostmi,

⁵ Podpis zakládací listiny Levantské společnosti je datován k 26. březnu 1526.

CONQUISTA D. DIEGO & D. FRANCISCO

ALMAGRO

PIZARO



en castilla

Diego de Almagro a Francisco Pizarro.

což představovalo nepopiratelnou výhodu při obstarávání životně důležitých zásob. Conquistador a kronikář Pedro Cieza de León jej označil za „muže malé postavy s nehezkými rysy, jenž nepostrádal odvalu a vytrvalost“. V Almagrově vystupování se podle některých svědectví odrážela určitá velkorysost a štědrost, byť často spjatá s okázalým chvástáním. „Těšilo ho, když za ním přicházeli prosebníci, které nikdy neodmítal [...], díky tomu ho většina rytířů milovala a byla mu věrně oddána.“⁶

Almagro byl stejně jako Pizarro nelegitimním potomkem, jenž neměl číst ani psát. Jeho neprovdaná matka ho opustila krátce po narození, zároveň znemožnila Almagrovu otci, aby se stýkal se synem. Nakonec se ho ujal strýc, jenž ale svého synovce surově týral, údajně ho přivazoval za nohu a držel v kleci. Poté, co se mu podařilo uniknout, odešel do Madridu, kde se setkal s matkou, která žila s jiným mužem. O svého nemanželského syna již nejevila žádný zájem.

Mladý Almagro se proto musel postarat sám o sebe. V roce 1514 se v Toledu připlel do rváčky, v níž pobodal protivníka. V obavě z trestu utekl do Sevilly, kde nastoupil na loď mířící do Nového světa. Jeho naděje spojené s vidinou lepší budoucnosti se nyní upínaly ke Zlaté Kastilii. Tam se setkal s Franciscem Pizarrem a poté, co roku 1524 shromáždili 80 mužů, čtyři koně a dvě lodě, se vydali dobýt neobjevené země u Jižního moře.

V květnu 1513 Ferdinand II. Aragonský vymezil oblast, jejíž východní hranici tvořil záliv Urabá v dnešní Kolumbii, a označil ji jako **Zlatou Kastilii** (*Castilla de Oro*). Na západně ji ohraničovala panamská řeka Belén. Poté, co Vasco Núñez de Balboa stanul na pobřeží Tichého oceánu, *Castilla de Oro* zahrnovala také Costa Ricu a Nikaraguu.

⁶ LEÓN, Pedro Cieza de, *The Discovery and Conquest of Peru Chronicles of the New World Encounter*, ed. a překl. Parma Alexandra Cook, David Noble Cook, Durham 1998, s. 355.



Založení Compañía del Levante.

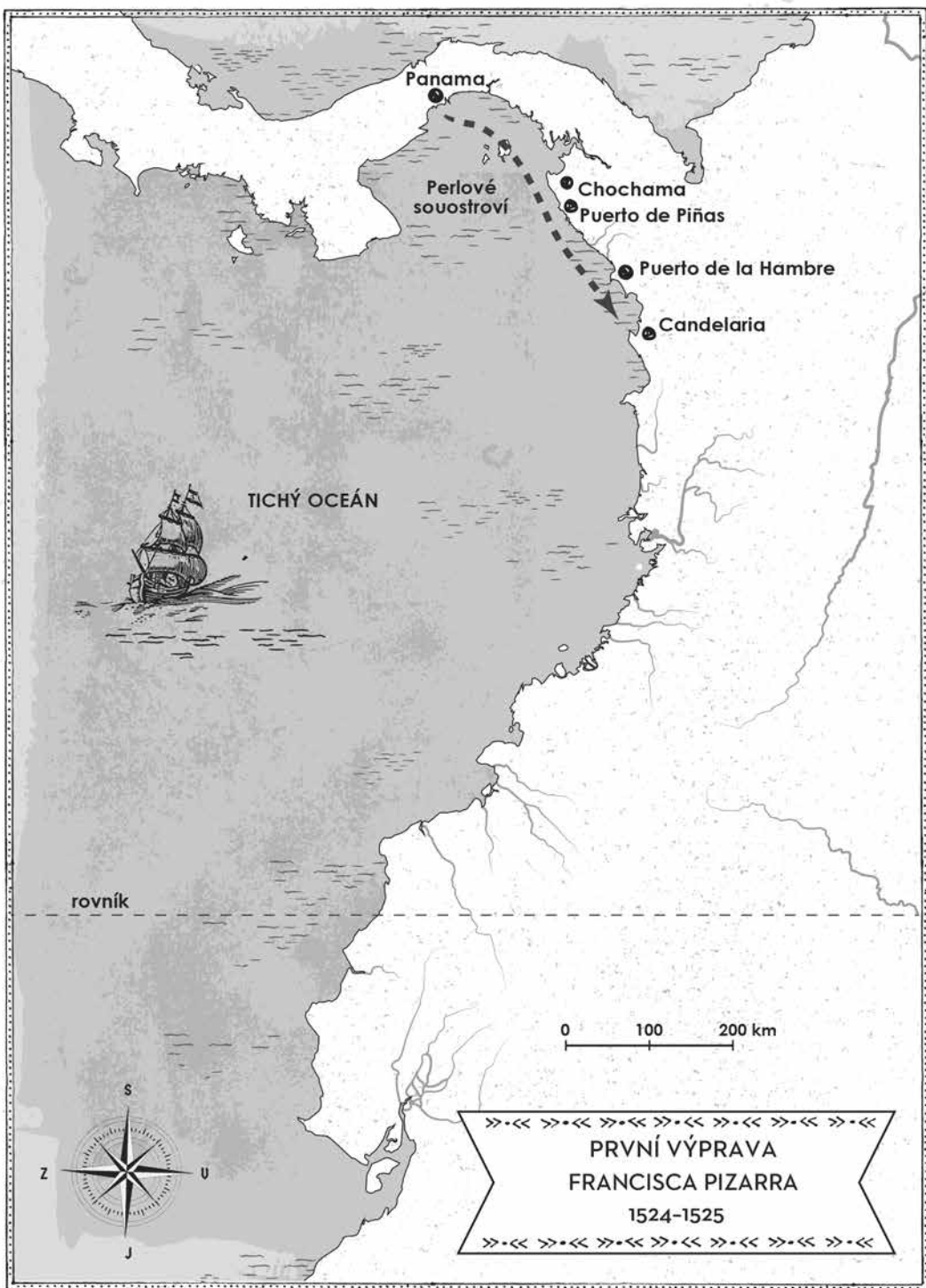
Společně se vydali po Andagoyových stopách. Almagro během bojů s domorodci přišel o oko, a ačkoli výprava trvala téměř rok, nezískala ani zlomek očekávané kořisti. Neúspěch je přesto neodradil. V roce 1526 zorganizovali druhou expedici čítající 160 mužů, přičemž postupovali již prozkoumanými oblastmi. Conquistadoři měli k dispozici dvě plachetnice.⁷ Zatímco Pizarro se utábořil v ústí řeky San Juan, Almagro se vrátil s jednou lodí zpět do Panamy pro posily. Druhá karavela, jež zbyla k dispozici Pizarrovi, mezitím prováděla průzkum v jižním směru. U pobřeží Ekvádoru se k údivu posádky setkala obřím raftem z balzového dřeva opatřeným plachtami z tkané bavlny a posádkou tvořenou domorodci. Polovina z nich se v panice vrhla do vody, zbytek Španělé zajali. O průběhu celé události později informovali Karla V. Domorodci „měli řadu stříbrných a zlatých ozdob [...] [včetně – pozn. autora] diadémů, pásků, náramků, chráničů nohou, prsních plátů [...] a náhrdelníků z koralů a rubínů, zrcadel z leštěného stříbra. Kromě toho převáželi mnoho vlněných a bavlněných oděvů velmi bohatě zdobených a barvených šarlatem, modří, žlutí a jinými barvami, [...] se skvělými výšivkami, [...] s obrázky ptáků, zvířat, ryb a stromů, [...] měšce plné smaragdů, chalcedonů a jiných šperků, kusy křišťálu a jantaru“.⁸

Jakmile se zpráva o pozoruhodném plavidle dostala k Pizarrovi, okamžitě usoudil, že se jedná o důkaz potvrzující existenci vyspělé a bohaté říše. Rozhodl se proto pokračovat v cestě na jih. Ve druhé polovině roku 1527 jej nedostatek zásob přinutil zakotvit u Kohoutího ostrova.⁹ Setrvání na místě zamořeném obtížným bodavým hmyzem a pokrytém neprostupnou džunglí si však brzy začalo vybírat svou daň mezi conqui-

⁷ Pravděpodobně se jednalo o karavely.

⁸ *Los Cronistas del Perú y Otros Ensayos*, ed. Raúl Porras Barrenechea, Lima 1986, s. 55, [online], [cit. 2023-02-05], URL: <https://archive.org/details/loscronistasdel-p0000unse/page/54/mode/2up>.

⁹ Kohoutí ostrov (Isla de Gallo) se nachází v blízkosti ústí řeky Patia poblíž kolumbijsko-ekvádorských hranic.



stadory. Řada z nich onemocněla, někteří zemřeli. Jelikož zlepšení situace zůstávalo v nedohlednu, v mužstvu začaly sílit hlasy volající po návratu do Panamy. Pizarro marně doufal, že upadající morálku povzbudí Almagrův návrat s potřebnými zásobami. Většina účastníků výpravy však již nehodlala riskovat své životy a toužila po relativním bezpečí *Castilla de Oro*.

Poté, co vyvstala hrozba, že možný úspěch expedice zhatí předčasný návrat, zoufalý velitel údajně vyznačil hrotem meče čáru v písku a zvolal: „Pánové! Tuto hranici představuje dřina, hlad, žízeň, vyčerpání, zranění, nemoci a všemožná nebezpečí, na které narazíme během naší výpravy, dokud budeme žít. Necht' ti, kteří mají odvahu čelit takovým hrozbám před završením heroického úspěchu, překročí hranici a následují mě. Na druhé straně ti, kteří se toho necítí hodni, se mohou vrátit do Panamy.“¹⁰

Pizarrovu výzvu, o jejímž dramatickém průběhu se zmiňuje Inca Garcilaso de la Vega, nakonec vyslyšelo pouze třináct dalších mužů, zbytek se rozhodl pro návrat. Odvážnější skupina se vydala lodí na jih, kam žádný Evropan dosud nezavítal. Pobřeží bylo zdánlivě neobydlené, lemované neproniknutelnou tropickou džunglí a mangrovnickovými mokřady. Teprve když v roce 1528 dosáhli severní hranice dnešního Peru, poprvé spatřili město s mnoha budovami, širokými ulicemi a něčím, co připomínalo přístav. Jednalo se o první kontakt Španělů s říší Inků. Pizarro si evidentně uvědomoval, že nemá dostatek sil k dobytí města. Nevěděl, jaké přijetí může očekávat od domorodců. Netušil, jestli se mu podaří získat zlato, a nebyl si jistý, zda skutečně objevil bájnou říši, o níž tak dlouho snil. Město později pojmenovali Tumbes.

Tamní obyvatelé se však zachovali k neznámým návštěvníkům velmi přátelsky, neboť jim poskytli maso z lam, exotické ovoce, ryby, vodu a obřadní kvašený nápoj, *chichu*. Poté se Pizarro setkal s domorodcem s prodlouženými ušními lalůčky, ve kterých nosil velké náušnice,

¹⁰ VEGA, Inca Garcilaso de la, *The Incas*, ed. a překl. Alain Gheerbrant, New York 1961, s. 369, [online], [cit. 2023-02-05], URL: <https://archive.org/details/tinct/page/n371/mode/2up>.



Hladovějící conquistadoři.

oděným v bavlněné tunice. Patrně se jednalo o inckého velmože, případně o místního náčelníka. Jemu podobné Španělé nazývali „ušatí“ (*orejones*) kvůli zmíněným protaženým ušním boltcům, v nichž měli dřevěné, stříbrné nebo zlaté ozdoby vypovídající o společenském postavení nositele. Příchod cizinců – a zejména jejich další úmysly – přirozeně vyvolaly náčelníkovu zvědavost.

Inkové vyráběli **chichu** ze syrové nadrcené kukuřice, kterou požívali v ústech. Poté nechali drť smísenou se slinami fermentovat. Jednalo se o nápoj, který konzumovali představitelé domorodé elity při náboženských obřadech a svátcích.

Přestože ani jedna strana neovládala jazyk, jímž by se mohly dorozumět, prostřednictvím nonverbálních gest Pizarro pochopil, že hostitele zajímá, odkud přišli a co hledají. Náčelník si prohlédl loď, přičemž velkou pozornost věnoval jejímu vybavení. Patrně tak činil proto, aby mohl podat zprávu vládci říše, jenž sídlil ve vnitrozemí.¹¹ Španělský velitel věnoval indiánům na oplátku párek prasat, čtyři slepice, kohouta a železnou sekeru, která u nich vyvolala větší nadšení, „než kdyby je obdaroval stokrát větším množstvím zlata, než ve skutečnosti vážila“. Náčelníkovi pak přidělil čestnou stráž, kterou tvořil Alonso de Molina a černošský otrok, jež ho doprovodila zpět na břeh, na němž se tísnily zástupy zvědavců.¹²

„Všichni dychtivě pozorovali prasata a slepice, žasli, když slyšeli kokrhat kohouta. Největší údiv ale vyvolal černocho. Pokoušeli se ho omýt, aby se přesvědčili, zda se nejedná o barvu. Smáli se jeho bílým zubům. Přišlo jich takové množství, že se nemohl ani najíst, [...] byl pro ně něco nového, co doposud nespatriili.“ Obdobným způsobem pozorovali Alonsa de Molina, zejména „jeho bradku a bílou barvu kůže. Kladli mu spoustu otázek, přestože jim vůbec nerozuměl. [Molina – pozn. autora] viděl v Tumbesu mnoho pozoruhodných staveb a jiných věcí, [...] zavlažovací kanály, osetá pole, ovoce, nějaké ovce [lamy – pozn. autora]. Indiánské ženy, které byly velmi krásné a oděné podle místních zvyklostí, přicházely, aby se ho na něco zeptaly. [Indiáni – pozn. autora]

¹¹ Myšlen inka Huyana Cápac.

¹² LEÓN, P. C. de, *The Discovery...*, s. 109.

přinášeli ovoce a jiné dary, [...] pomocí gest se ptali, odkud Španělé jsou a kam mají namířeno. Mezi nimi byla také jedna překrásná žena, jež [Molinu – pozn. autora] žádala, aby s nimi zůstal, neboť si bude moci vybrat manželku podle vlastního uvážení. Když se vrátil zpět na loď, byl natolik ohromen svými dojmy, že téměř nemluvil. Teprve později hovořil o kamenných domech a velkých branách, které střežila stráž, a o občerstvení, které mu servírovali na stříbrném a zlatém servisu“.¹³

Molinovo svědectví uvedlo Španěly do téměř extatického vzrušení. Většina se zřejmě domnívala, že dosáhla svého cíle. Přátelský postoj obyvatel Tumbesu umožnil Pizarrovi pokračovat v plavbě na jih, neboť conquistadoři si opatřili dostatek zásob a vody. Nakonec zakotvili v zátoce, kde se v současnosti nachází rybářská vesnice Cabo Blanco. Pizarro vystoupil na břeh a prohlásil nově objevenou zemi za državu Jeho císařského Veličenstva a kastilské koruny. Tamní domorodci přirozeně neměli žádné tušení o papežské bule, která poskytla Katolickým Veličenstvům bianco šek pro anexe v Novém světě. Každý, kdo se odmítl podrobit jejich moci, respektive rozhodnutí papeže, byl od této chvíle považován za rebela a kacíře odporujícího Boží vůli.

Na počátku května 1493 papež Alexandr VI. vydal bulu **Inter Caetera**, v níž udělil Ferdinandu II. Aragonskému a Isabele I. Kastilské země ležící 480 kilometrů západně od Kapverdských ostrovů. Ostatní území nacházející se na východ od stanovené dělící linie měla připadnout Portugalsku. Papežská bula se stala základem pro uzavření dohody mezi Španělskem a Portugalskem, jež byla podepsána 7. června 1494 v **Tordesillasu**. Jiné námořní mocnosti, mezi něž patřila Francie, Anglie a později také Nizozemí, smlouvu z Tordesillasu nikdy neuznaly.

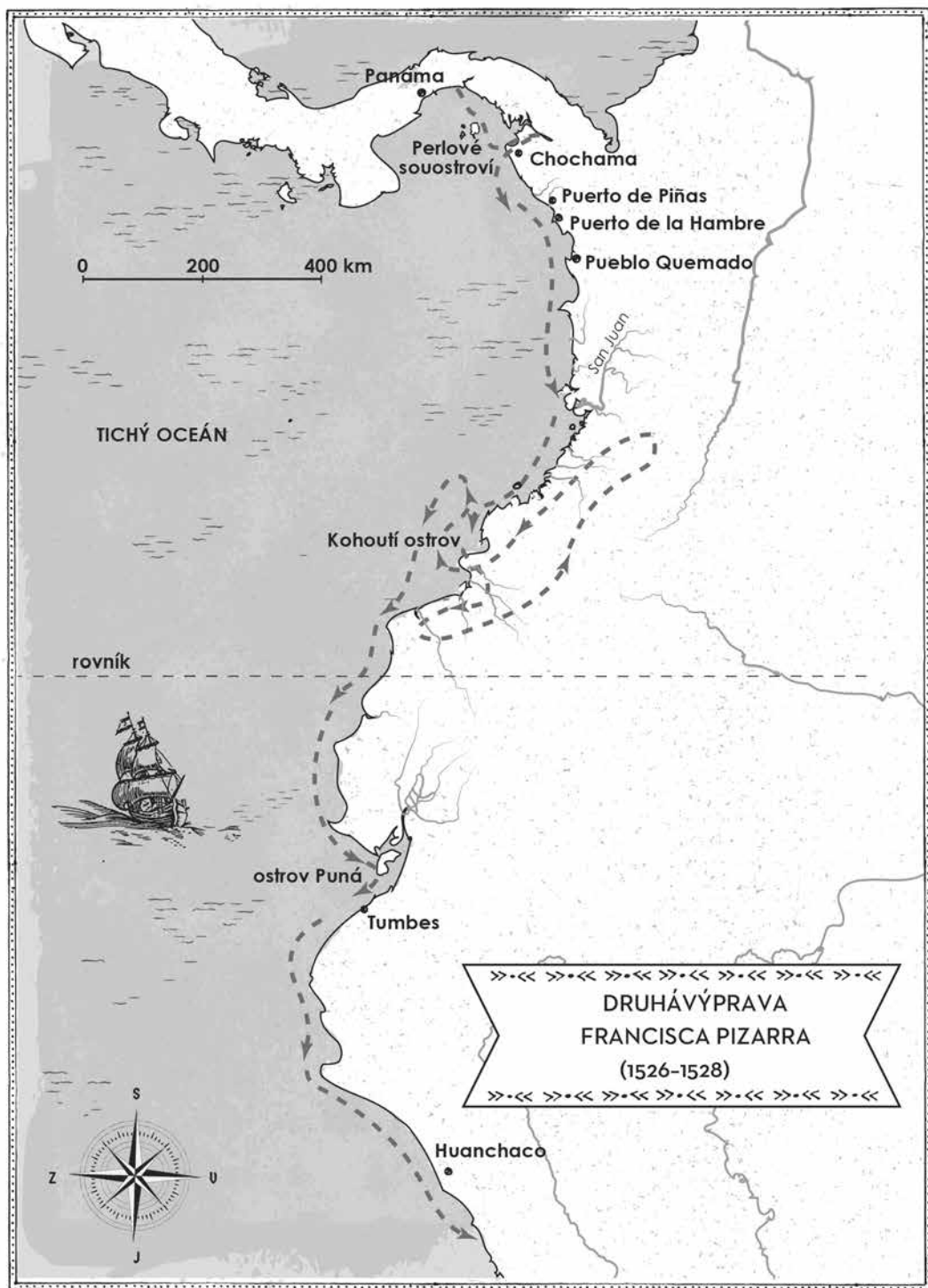
¹³ Tamtéž.

V zásadě lze konstatovat, že Pizarrova první expedice na území Peru nakonec přinesla dlouho očekávaný úspěch. Na palubě jediné lodi dopravila zpět do Panamy exotická zvířata, lamy, dovedně zhotovenou keramiku a ozdoby, kvalitní oděvy z vlny či bavlny. V neposlední řadě se prokázala domněnka o mocné a bohaté říši na jihu. Pizarra však sužovaly jiné obavy. Po návratu do *Castilla de Oro* se zprávy o jeho objevu velmi rychle rozšířily. Kdokoli z conquistadorů dychtících po bohatství a slávě v Novém světě se nyní mohl vypravit na jih a uzurpovat si uznání a zlato pro sebe. Hlavní problém spočíval v absenci výhradního oprávnění k dobývání doposud nedotčené domorodé říše. Takové svolení mu však mohl udělit pouze panovník. Rozhodl se proto odplout zpět do Evropy a získat souhlas císaře Karla V. k dobývání nových zemí.

Inkové chovali **lamy** především kvůli jejich kvalitní vlně, ale využívali je také pro přepravu nákladu, případně jako platidlo nebo pro maso; exkrementy sloužily jako palivo. Dospělá lama dokázala přepravit náklad o hmotnosti přibližně 40 kilogramů.

V polovině roku 1528 se jedenapadesátiletý Francisco Pizarro vrátil do Španělska, které opustil před zhruba třiceti lety. Uvědomoval si, že nemůže předstoupit před panovníka s prázdnými rukama. Shromáždil vše, co mohlo nejlépe ilustrovat dosavadní objevy – lamy, šperky, indiánské oděvy z vlny a bavlny a v neposlední řadě i malé množství zlata. Doprovázeli ho dva domorodci, kteří dokázali hovořit lámanou španělštinou. Pronásledovaly jej však pochybnosti, zda relativně chudé dary, jimiž si hodlal panovníka naklonit, Karla V. přesvědčí, aby s jeho žádostí souhlasil.

Pizarrův příchod do Toleda, kde se mu dostalo slyšení u císaře, byl nicméně velmi příhodně načasován. Krátce předtím císařský dvůr oslnil Hernán Cortés, jenž dorazil v doprovodu 40 pečlivě vybraných Aztéků s proslulými pérovými plášti, obsidiánovými zrcadly, jantarem, stříbrem a zlatem, želvami, pásovcí, vačicemi a jaguáry, které žádný Evropan



doposud nespatriil. Skvěle inscenovaná podívaná učinila na Karla V. příznivý dojem. Shovívavě proto pominul Cortésův „prohřešek“, že dobyl říši Aztéků, aniž by k tomu měl formální svolení koruny, a bohatě ho odměnil. Pizarro tak mohl těžit z panovníkova blahosklonného rozpořazení, třebaže dary, které císaři přinášel, se nemohly ani zdaleka rovnat Cortésovým.

Poté, co **Hernán Cortés** (1485–1547) položil základy koloniálního panství španělské koruny ve Střední Americe, získal titul markýze del Valle de Oajaca. Současně byl jmenován generálním kapitánem Mexika, přičemž mu podléhalo 23 000 aztéckých vazalů, a především obdržel od Karla V. příslib osmi procent z budoucích zisků z případných dalších výbojů.

V Toledu se mu dostalo přátelského přijetí, načež v červenci 1529 obdržel svolení, podepsané královnou Isabelou Portugalskou, které mu zaručovalo vše, oč ve Španělsku usiloval:

„Dávám vám svolení a autoritu, že můžete jménem kastilské koruny pokračovat v již řečených objevech a dobývání a osidlování provincie Peru až do vzdálenosti 200 leguů [přibližně 880 kilometrů – pozn. autora] podél [jeho – pozn. autora] pobřeží. [...] Jmenujeme vás guvernérem a generálním kapitánem všech provincií Peru, země a vesnic, které zde jsou nebo budou [založeny – pozn. autora], a to doživotně s platem 725 000 maravediů¹⁴ ročně počínaje dnem, kdy opustíte Španělsko a vydáte se dobývat nové země. Částka bude vyplacena z příjmů a majetku v řečených zemích, které budou osídleny...“¹⁵

¹⁴ Částka odpovídá přibližně 1593 pesos ve zlatě, respektive 7,3 kilogramů zlata. Zlaté peso představovalo ekvivalent přibližně 455 maravedí. Uvedené pojmenování platilo pro mince, které se na počátku 16. století na Pyrenejském poloostrově často používaly. Měsíční plat lodivoda činil průměrně 2000 maravedí, zhruba 4,4 pesos.

¹⁵ LEÓN, P. C. de, *The Discovery...*, s. 136–138.

Setkání Francisca Pizarra s císařem Karlem V. roku 1529 v Toledu.



Isabela Portugalská (1503–1539) byla manželkou svého bratrance Karla V. V roce 1526 se stala španělskou královnou a v době nepřítomnosti Karla V. ve Španělsku vykonávala funkci regentky.

Veškeré aktivity v Novém světě však Pizarro musel financovat sám, respektive prostřednictvím společnosti, kterou spoluzaložil. Rozhodnutí koruny představovalo pouze první krok na cestě k úspěchu a bohatství. Nyní musel oslovit muže, kteří neváhali riskovat své životy na cestě do neznámých končin Nového světa. Nikoli náhodou se vydal do Trujilla, v němž se narodil. Věděl, že zde najde dostatek odhodlaných Španělů, kteří sdíleli jeho touhu po zlatě a odvahu jednat.

Vzhledem k neutěšeným sociálním a ekonomickým poměrům v tehdejší Extremaduře se nepochybně jednalo o dobře promyšlený krok. Značná část tamější populace vnímala výpravu do Nového světa jako únik z neradostné existence v rodné zemi. Vysoké daňové zatížení a upadající zemědělství patřily mezi nejtěživější problémy, s nimiž se potýkala značná část tamního obyvatelstva. V každém případě Pizarrova nabídka zlákala nejbližší členy rodiny. Jednalo se především o polorodé bratry Hernanda, Juana, Gonzala a Francisca Martína. Přípravy si však vyžádaly ještě dalšího půl roku. Teprve v lednu 1530 mohla Pizarrova flotila vyplout ze Sevilly vstříc nejistému osudu.

Obecný problém při **zkoumání dějin Inků** představuje absence písemných záznamů domorodé provenience. Na druhé straně španělské prameny se v řadě případů opírají o ústně tradované příběhy. Jádrem problému historicko-mytologických výkladů spočívá v účelové interpretaci přizpůsobované tehdejšími potřebám. V zásadě lze říci, že jejich výklad reflektoval zájmy tehdejší vládnoucí elity, jež se snažila upevňovat svou moc. V popředí stála

politicky či ideologicky motivovaná snaha legitimizovat tehdejší poměry. Na citace z primárních pramenů je tedy třeba pohlížet s jistou rezervou.

Mnohá domorodá etnika vnímala minulost zásadně odlišně než Evropané. V jejich percepci čas plynul v cyklech, opakoval se. Jednotlivé události představovaly obměny dávných příběhů. Významní aktéři přejímali atributy, případně i jména mytických hrdinů. Ačkoli inka při nástupu na trůn obvykle přijímal nové jméno, španělští kronikáři mohli omylem zaznamenat některé z mnohých panovníkových přezdívek a přízvisek. V zásadě ale můžeme předpokládat, že události spojované s jejich jmény patřily spíše mezi mýty než skutečné činy.¹⁶

V čase válečníků *auca runa* se v údolí řeky Apurímac mocensky prosadila relativně malá etnická skupina, v jejímž čele stáli „inkové“. Původ zmíněného etnika nicméně zůstává záhadou. Španělští kronikáři považovali za její mytické vůdce čtyři bratry se společným jménem Ayar z jeskyně v Pacárectambu. Tři padli za obětí vzájemným svárům, jediný přeživší Ayar Manco se stal náčelníkem Cusca. Bájnou pravlastí Inků podle jiné verze zakladatelského mýtu bylo rovněž Tiahuanaco.¹⁷

Inca Garcilaso de la Vega naopak vylíčil, jak bůh Slunce vyslal na zem svého syna Manco Cápac a dceru jménem Mama Ocllo. Poté, co povstali z vod jezera Titicaca, vydali se na cestu vedení zlatou holí, která zmizela na předurčeném místě v zemi, tam položili základy Cusca. Syn Slunce podrobil tamní lid vlastním zákonům, přiměl ho k poslušnosti, obdaroval jej mnoha dary a naučil ho uctívat bohy.¹⁸

¹⁶ KŘÍŽOVÁ, Markéta, *Inkové, nejmocnější indiánský stát*, Praha 2006, s. 23–25.

¹⁷ Tamtéž, s. 21.

¹⁸ VEGA, I. C. de la, *The Royal Commentaries of Peru in two parts*, ed. a překl. Paul

Inkové představovali relativně malou etnickou skupinu, která se usídlila v okolí Cusca. V období let 1200–1400 se pokoušela upevnit své postavení, což nakonec vyústilo ve vznik kmenového státu, jenž ovládal relativně malé území. Na počátku 15. století Inkové využili dosavadní konsolidace moci a zahájili sérii pozoruhodně úspěšných vojenských výprav. Díky organizačním a válečným schopnostem triumfovali nad svými soupeři a významně tak rozšířili svůj vliv v Andách. Jejich impérium se rozkládalo na impozantní ploše 1,2 milionu kilometrů čtverečních.

Legenda praví, že zakladatelem mocné říše z počátku 15. století byl Cusi Yupanqui. Když se stát Inků ocitl v ohrožení ze strany sousedních Chanků, tehdejší vládce Viracocha neučinil žádné opatření k posílení obrany města. V okamžiku, kdy čelil bezprostřední hrozbě napadení, se navíc zachoval velmi zbaběle, neboť raději uprchl do pevnosti Caquea Xaquixahuana.¹⁹ Vláda tak *de facto* přešla do rukou jeho nejmladšího syna Cusiho Yupanqui, který odmítl následovat otcova příkladu a veškerou energii soustředil na odražení nepřátelské invaze. Jakmile shromáždil oddíly bojovníků odhodlaných bránit Cusco, rozhodným způsobem vetřelce rozdrtil.²⁰ Poté musel překonat nástrahy svého otce, jenž se ho opakovaně pokoušel odstranit. Díky sympatiím a podpoře velmožů Viracochu sesadil a přijal jméno Pachacuti.²¹

Pachacuti ve volném překladu znamená „ten, kdo obrací svět vzhůru nohama“ nebo také „reformátor světa“.

Rycaut, London 1688, s. 12, [online], [cit. 2025-06-24], URL: <https://archive.org/details/details/royalcommentarie00vega/page/12/mode/2up>.

¹⁹ BETANZOS, Juan de, *Narrative of the Incas*, eds. Roland Hamilton, Dana Buchanan, Texas 2006, s. 21. Pevnost Caquea Xaquixahuana se nacházela ve vzdálenosti 40 kilometrů od Cusca. Inku Viracochu následovalo šest synů.

²⁰ Tamtéž, s. 27–31.

²¹ Tamtéž, s. 77.



Inka Pachacuti.

V zásadě se jednalo o nanejvýš přilehlavé označení, neboť nový inka uskutečnil řadu reforem, které umožnily mocenskou expanzi. Španělský mořeplavec, astronom a historik Pedro Sarmiento de Gamboa později uvedl, že „Cusi Yupanqui – pozn. autora] obrátil pozornost k lidu, který trpěl nedostatkem půdy. Vydal se na obhlídku města [Cusco – pozn. autora] do vzdálenosti čtyř legu [přibližně 18 kilometrů – pozn. autora] a nařídil vysídlit všechny vesnice ve vzdálenosti dvou mil od města. Půdu pak přidělil Inkům ve městě a původní obyvatelstvo přesídlil na jiná území. Tím si vysloužil

vděčnost lidu, neboť získali levně [půdu – pozn. autora], a tak získal přátelé, které odměnil tím, co vzal jiným. Sám si přivlastnil údolí Tambo.“²²

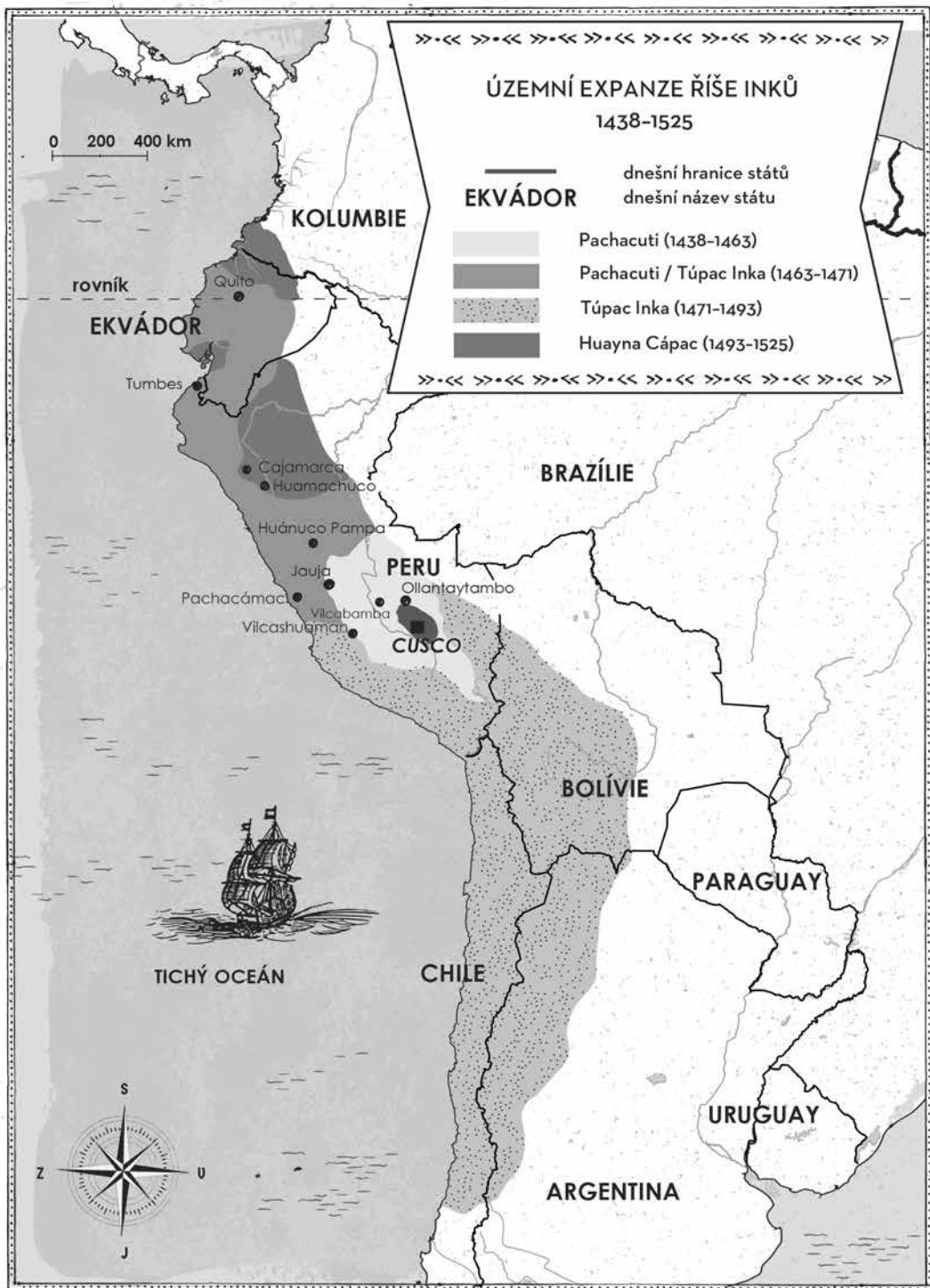
Nejprve ale musel zajistit hranice vlastního státu, neboť hrozba ze strany agresivních sousedů přetrvávala. V minulosti sice Inkové vedli válečná tažení proti okolním kmenům, a vynucovali si tak placení tributu, anexe však nepatřila k obvyklým nástrojům šíření vlivu. Cusi Yupanqui se však rozhodl pro teritoriální expanzi v doposud nevídaném měřítku. Trvalé obsazení nepřátelského území totiž mělo zásadní výhodu – Inkové získali teoreticky nevyčerpatelný zdroj půdy a válečníků.

²² GAMBOA, Pedro Sarmiento de, *History of the Incas by Pedro Sarmiento de Gamboa and the Execution of the Inca Tupac Amaru*, ed. a překl. Clements R. Markham, Cambridge 1907, s. 103, [online], [cit. 2023-02-11], URL: <https://archive.org/details/b31361201/page/102/mode/2up>. V současnosti Sacred (Vilcanota) Valley.

První válečné výpravy směřovaly jižním směrem. Jejich oddíly dobyly část dnešního území Bolívie a sever Chile. Cusi Yupanqui poté pokračoval ve výbojích v severním směru, přičemž si podrobil tamní kmeny, včetně drobných kmenových a městských států v oblasti And. Vyvrcholením válečných výprav byla bezesporu eliminace kmenové konfederace Chanků, k níž došlo za vlády jeho syna Túpaca Yupanqui. V tehdejší době říše Inků ovládala široký pás území při pobřeží Jižní Ameriky, táhnoucí se od severní hranice dnešního Peru přes západní Bolívii až do severní poloviny dnešního Chile. Impérium představovalo multietnický celek ovládaný inckou elitou.

Na konci 16. století španělští kronikáři přejali a užívali pro označení impéria Inků oficiální název Tahuantinsuyo, „Čtyři díly světa“. Doposud však panují pochybnosti, zda se nejednalo spíše o invenci domorodých informátorů a jejich snahu popsat co nejsrozumitelněji svébytnost a provázanost jednotlivých regionů rozlehlé říše. Tahuantinsuyo tvořily čtyři základní správní celky nazývané Chinchaysuyo, Contisuyo, Collasuyo a Antisuyo. Správu nových území, jejichž obyvatelstvo platilo daně, vykonával náčelník jmenovaný inkou. Úkolem administrativy byl především pravidelný výběr daní. Pokud dosavadní domorodá elita projevovala ochotu spolupracovat, získala privilegované postavení a zachovala si svou moc. Jestliže se ale postavila na odpor, byla nemilosrdně vykořeněna. Pomyslný střed impéria, jehož mimořádná rozloha byla důsledkem ofenzivní strategie založené na vojenské agresi a nátlakové diplomacii, představovalo Cusco.

Túpac Yupanqui údajně považoval za nezbytné pokračovat v územní expanzi. Jeho armáda si podrobila jižní oblasti dnešní Kolumbie. Na východě hranice impéria dosahovala tropických pralesů Amazonské pánve. Nedílnou součástí říše se stalo pobřeží Tichého oceánu, jižní hranice se pravděpodobně nacházela na úrovni dnešního Santiaga de Chile. V době, kdy se vlády ujal jeho syn Huayna Cápac, moc impéria dosáhla svého zenitu. Pozoruhodná byla zejména skutečnost, že



se jednalo o celek s mnoha etniky čítajícími přibližně 10 milionů obyvatel, zatímco počet Inků nepřesáhl 100 000. V okamžiku vrcholné expanze říše nesousedila s žádným kmenovým svazem, neboť všechny doposud existující byly vojensky či diplomaticky inkorporovány. Nárazníkový pás podél jejích hranic tvořilo území nikoho. V následujícím období se vojenské plány Huayna Cápac omezovaly na potlačení povstání v severních oblastech impéria, zejména na území dnešního Ekvádoru.²³

Rozmach říše však neohrožovala pouze příležitostná povstání, jež měla veskrze lokální charakter. Inkovo znepokojení umocňoval rostoucí počet zpráv o neznámé nemoci, jež mezi domorodým obyvatelstvem rozsévala smrt. Epidemie pravých neštovic, která decimovala původní obyvatelstvo Nového světa, neměla srovnání s žádným jiným onemocněním, jemuž Inkové doposud čelili. Huayna Cápac a jeho doprovod proto urychleně opustili Quito, ale na záchranu bylo již příliš pozdě. Krátce nato inku „schvátila nemoc, která zohyzdila [jeho – pozn. autora] pokožku jako lepra a velmi ho oslabila. Když urození [velmoži – pozn. autora] viděli, v jakém je stavu, navštívili ho, neboť se jim zdálo, že začal opět trochu vnímat, a otázali se ho na jméno nástupce“.²⁴

Jak ve skutečnosti probíhal vládcův skon, můžeme pouze spekulovat. O odpovědi na klíčovou otázku, kdo byl inkou preferovaným nástupcem, platí v zásadě totéž. Umírající panovník údajně označil za svého následníka nedávno narozeného Ninana Cuyoche. Jednoměsíčně batole, však zemřelo na stejné onemocnění dříve, než se mohla jeho slibná

²³ VELASCO Y PERÉZ PETROCHE, Juan de, *Historia del Reino de Quito en la America Meridional*, Vol. I, s. 1, [online], [cit. 2025-06-15], URL: <https://archive.org/details/52451836HistoriaDelReinoDeQuitoEnLaAmericaMeridionalVol1/page/n5/mode/2up>. Velascova verze dobytí Reino de Quito (království Quito) je často zpochybňována, neboť měla posloužit k prokázání historické existence Ekvádoru jako samostatného státu.

²⁴ BETANZOS, J. de, c. d., s. 183–184.

ANDAS DEL INGA PILLCORAMPA



Dobytyí Quita inkou Huayna Cápacem.

budoucnost naplnit.²⁵ Zjevná absurdita posledního rozhodnutí přiměla velmože vrátit se k umírajícímu inkovi a vznést stejný dotaz o den později. Tentokrát zmínil jako následníka Atahualpu, jenž ale takovou počtu zprvu obratem odmítl. Teprve při třetím pokusu vysílený Huayna Cápac označil za budoucího inku Huascara. Zanedlouho poté podlehl chorobě, jež ho trýznila.

Ironií osudu se tak stalo ve stejné době – tedy roku 1527 –, kdy Španělé poprvé zakotvili v Tumbesu a s údivem obdivovali bohatství města. Netušili, že epidemie, kterou přinesli z Evropy, rozsévá smrt mezi příslušníky nejvyšších mocenských kruhů doposud neznámého impéria. Nelze rovněž vyloučit, že umírající inka věděl o podivných cizincích, ale neměl dostatek času ani energie, aby proti nim zakročil.

Jak vidno, virulence a patogenita nemocí, s nimiž se Evropané dlouhodobě potýkali, měly pro populaci Nového světa katastrofální následky. První problémy se objevily krátce poté, co Kolumbova druhá výprava zanechala několik Evropanů na karibských ostrovech. Neštovice, spalničky, mor, tyfus, cholera, malárie a žlutá zimnice si vyžádaly mezi původním obyvatelstvem nesmírný počet obětí. Epidemii neštovic, jež následovala Cortése a jeho muže při dobývání říše Aztéků, popsal historik Francisco López de Gómara: „Byla to strašlivá choroba, která zahubila mnoho lidí. [Nemocní – pozn. autora] nemohli chodit a jenom bezmocně leželi na postelích. Jeden nemohl ležet tváří dolů, druhý na zádech nebo se obrátit na druhou stranu. Když se pohnuli, křičeli bolestí.“²⁶

²⁵ Tamtéž, s. 184.

²⁶ GÓMARA, *Francisco López de, Cortés, The Life of the Conquistador by His Secretary Francisco López de Gómara*, ed. a překl. Lesley Byrd Simpson, London 1964, s. 204, [online], [cit. 2023-02-19], URL: <https://archive.org/details/corteslifeof-conq0000lope/page/204/mode/2up>. Oběti neštovic se stal mimo jiné také aztécký vládce Cuitlahuac, jenž se ujal moci po smrti svého bratra Motecuhzomy II. a vypudil Španěly z Tenochtitlanu.

V zásadě bylo pouze otázkou času, kdy se epidemie rozšíří do oblastí, které zůstaly doposud ušetřeny, a zanechá za sebou nespočet obětí. Pizarro mohl sotva tušit, že jeho výprava za dobytím nových zemí bude dlážděna mrtvými ještě dříve, než conquistadoři poprvé vkročí na území říše Inků. Poté, co Huayna Cápac skonal, musela říše čelit nejen tlaku ze strany neznámých cizinců usilujících o její ovládnutí, ale také vnitřnímu konfliktu, jenž byl obvyklým důsledkem urputného boje o následnictví.

Pokud inka zemřel, výběr jeho nástupce se nikdy neřídil zásadami primogenitury. Panovník měl zpravidla několik manželek a celou řadu mužských potomků. Vládce vybíral svého nástupce, jenž se v posledních letech jeho života podílel na výkonu inkovy moci. Jak už bylo výše řečeno, nemuselo se jednat o nejstaršího syna hlavní manželky, mnohdy rozhodovaly otcovy sympatie a v neposlední řadě schopnosti potenciálního uchazeče. Vyvolený obdržel *borlu* (červený štrapec na čelence), čímž se stal designovaným panovníkem.²⁷

Primogenitura znamená přednostní právo prvorozeného příslušníka vládnoucí dynastie na nástupnictví, preferováni jsou potomci mužského pohlaví.

Většina pramenů se shoduje v názoru, že krátce po smrti Huayna Cá-paca byl inkou prohlášen jeho syn Huascar.²⁸ Zatímco nový inka přijal

²⁷ BARRIOSOVÁ FARFÁNOVÁ, Eva, *Synové boha Slunce. Vzestup a pád říše Inků*, Praha 2019, s. 152;

ROSTWOROWSKI, María, *History of the Inca Realm*, Cambridge 1999, s. 99–101.

²⁸ Srov. GAMBOA, P. S. de, *History...*, s. 168, [online], [cit. 22. 07. 2023], URL: <https://archive.org/details/historyincas00oviegoog/page/n218/mode/2up>, BETANZOS, J. de, c. d., s. 189. Rané španělské prameny prezentují Huascara jako syna hlavní manželky Huayna Cá-paca. V soudobém vnímání se jednalo o legitimního nástupce, zatímco Atahualpa byl potomkem jedné z inkových konkubín. Věrohodnost uvedených informací však nelze nijak prokázat, conquistadoři měli naopak přirozený zájem na Atahualpově dehonestaci.

diadém *mascaipacha* a *sunturpáucar* v chrámu Slunce v Cuscu, jeho bratr Atahualpa neopustil Quito. Oba soupeři dosáhli věku přibližně pětadvaceti let. Atahualpa se narodil v Cuscu, ale většinu času strávil na severu, přičemž projevoval zvýšený zájem o vojenské záležitosti. Údajně rovněž nesnášel jakoukoli kritiku. Na druhé straně Huascar pocházel z malého městečka jižně od Cusca, měl značně rezervovaný postoj k další územní expanzi říše, liboval si v alkoholu, spal s provdanými ženami a nechával vraždit jejích muže, pokud si na inkovo chování stěžovali.²⁹

Mascaipacha představovala ekvivalent královské koruny. Jednalo se o čelenku opatřenou třásněmi z nejjemnější červené vlny a jemnými, zlatými ozdobami a perím posvátného ptáka; symbolizovala absolutní moc nad impériem.

Sunturpáucar byl v zásadě obdobou žezla pokrytého různobarevnými pery vzácných ptáků. Jeho špiči tvořila tři ptačí pera.

Třebaže oba bratři měli stejného otce, každý patřil do jiné nástupnické linie. Atahualpa náležel skrze svou matku do Hatun ayllu, zatímco Huascar do Qhapaq ayllu. Obě rodové frakce spolu soupeřily o moc po několik generací. Po smrti Huayna Cápac se Atahualpa odmítl dostavit do Cusca na inkův pohřeb, nezúčastnil se ani následné korunovace svého bratra. Jeho počínání vyvolalo u Huascara podezření, které se postupem času stupňovalo. Několik příbuzných, jež obvinil ze sympatií k Atahualpovi a osnování spiknutí za účelem povstání, nechal nemilosrdně povraždit. Huascar nicméně stále nepovažoval svou mocenskou pozici za dostatečně stabilní. Nakonec se rozhodl odstranit všechny potenciální protivníky silou. V dané situaci se však nejednalo o promyšlený krok,

²⁹ Tamtéž, s. 174, 189. Jak vidno, Betanzos zachovával vůči Huascarovi jistou předpojatost, neboť byl manželem Cuxirimay Ocllo, později zvané Doña Angelina Yupanqui, Atahualpovy sestřenice a manželky.

neboť Huayna Cápac soustředil většinu armád na severu říše. V době otcovy smrti měl Atahualpa na dosah početné vojsko složené z nejzkušenějších bojovníků. Huascarovou evidentní nevýhodou byla také skutečnost, že tři vojevůdci, kteří řídili vojenská tažení na území dnešního Ekvádoru, přísahali věrnost Atahualpovi. Inkovi tak nezbylo než narychlo svolat nové bojovníky, přičemž čerstvě shromážděné vojsko se co do zkušeností zdaleka nemohlo měřit s oddíly, jimž velel jeho bratr.

Obě armády se utkaly na pláních Mochacaxa jižně od Quita. Střetnutí skončilo Atahualpovým rozhodným vítězstvím. Vítěz neprokázal vůči zajatcům žádnou shovívavost. Atahualpa nařídil mučit a nakonec popravit i Atoca, jednoho z Huascarových předních velitelů. Jeho lebku poté používal jako pozlacenou číši až do doby, než se poprvé setkal s Pizarrem.³⁰ Neúprosně nechal zmasakrovat rovněž povstalce v oblasti Cañar,³¹ kteří se vzepřeli jeho autoritě.

Poté, co se Huascar dozvěděl o Atocově porážce, stáhl své síly zpět k hlavnímu městu. Zatímco Atahualpovy armády postupovaly na jih, Huascarovy oddíly se vzchopily a zvítězily v několika potyčkách. Vládnoucí inka však přecenil své schopnosti, neboť se ujal velení osobně. Krátce nato se nechal vlákat do léčky a padl do zajetí. Třebaže Huascar utrpěl v boji zranění, velitel Atahualpových jednotek Chalcuchima nedovolil,³² aby ho ošetřili, neboť zajatcův život nebyl v ohrožení. Inkovu tuniku, zbroj, diadém a další panovnické insignie poslal Atahualpovi.³³

Nutno podotknout, že vojenská konfrontace mezi oběma bratry trvala bezmála čtyři roky a vyvrcholila v polovině roku 1532. Po zajetí Huascara následoval masakr bojovníků zbavených vrchního velení. Jakmile Atahualpova armáda dosáhla Cusca, představitelé hlavního města rezignovali na obranu a deklarovali svou loajalitu vítězi. Atahualpa, který

³⁰ D'ALTROY, Terence N., *The Incas*, Oxford 2015, s. 110.

³¹ Ekvádorská provincie Cañar, nacházející se přibližně 200 kilometrů jižně od Quita.

³² Chalcuchima byl strýcem Atahualpy.

³³ BETANZOS, J. de, c. d., s. 225–228.

EL DOZEÑO INGA TOPACVCIGVAL^{PA}



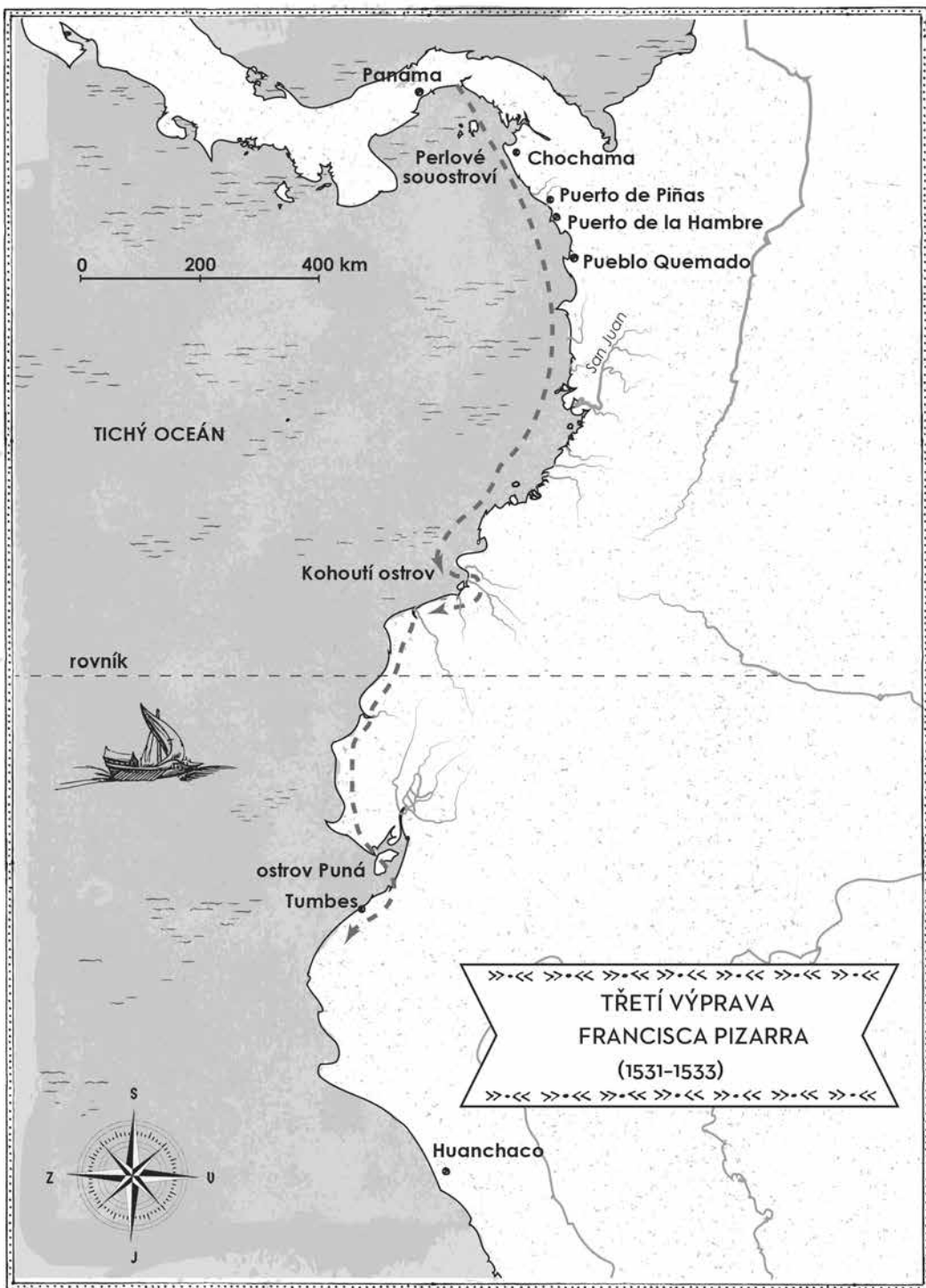
Huascar (uprostřed) jako zajatec Quisquise (vlevo)
a Chalcuchimy (vpravo).

se zdržoval v severních oblastech říše a se svými veliteli komunikoval prostřednictvím posílů, ovšem chápal, že definitivní vítězství vyžaduje ještě jeden krok. Poté, co Quisquisovy a Chalcuchimovy oddíly vstoupily do metropole, přikázal shromáždit Huascarovy manželky a děti na místě zvaném Quicpai. „[Tam – pozn. autora] si vyslechli obvinění ze svých zločinů a nemilosrdný rozsudek. Poté přivedli těhotné ženy. Nenarozené děti vyrvali z matčina lůna a oběsili na pupečních šňůrách připevněných k nohám matek. Zbytek příbuzných poraženého inky mučili bičováním a nakonec je usmrtili rozdrcením lebky kyjem.“ Pomineme-li jedince pokrevně spřízněné s Huascarem, mezi další oběti patřili velmoži z Cusca, kteří sympatizovali s poraženým inkou.³⁴ Smysl brutálního zúctování s rodinou poraženého protivníka spočíval v důsledném vymýcení jeho potomstva. Huascar byl prozatím ušetřen, rozhodnutí o jeho dalším osudu nyní záviselo pouze na Atahualpovi.

Ten s početným doprovodem mezitím zvolna postupoval k jihu, přičemž dosáhl Cajamarky, vzdálené přibližně 950 kilometrů severně od Cusca. Vzhledem k délce komunikačních linií bylo zapotřebí téměř 300 běžců, kteří se střídali v předávání jediné zprávy po dobu pěti dnů. Jakmile ale získal informaci o vítězství svých armád, mohl se prohlásit za jediného vládce impéria (*Sapa Inka*). Formální převzetí vlády ovšem vyžadovalo, aby vojenský triumf završil přijetím *mascaipachy* v Cuscu se všemi náležitými poctami a pompézními oslavami. Veškeré překážky na cestě k absolutní moci byly zdánlivě odstraněny.

Inkovu pozornost nicméně upoutala ještě jedna relativně okrajová záležitost. Jeho zvědové totiž zaznamenali pohyb malé skupiny cizinců, kteří se blížili ke Cajamarce. Někteří jeli na podivných zvířatech, které doposud nikdo nespatriil. Muži měli zvláštní barvu kůže, vousy a hole, které vydávaly hromový zvuk a kouř. Přestože jich bylo relativně málo, chovali se nezvykle arogantně. Dokonce se opovážili mučit a popravovat

³⁴ Tamtéž, s. 244–245.



některé z náčelníků, kteří sloužili říši. Atahualpa zvažoval další postup. Nelze vyloučit, že inkou zmítala zvědavost ohledně původu a úmyslu podivných cizinců. Nakonec se rozhodl vyčkávat, neboť jejich přítomnost nepovažoval za bezprostřední nebezpečí.

V létě 1532 se Pizarrov oddíl vylodil v Tumbesu, načež ke svému překvapení našel město v troskách. Mocný inka Huayna Cápac, jenž vládl s nezpochybnitelnou autoritou rozsáhlému impériu, skonal.³⁵ Lidé žijící v Tumbesu nepatřili mezi etnické Inky, ale k říši Chimú. Především však podporovali Huascara, čímž podnítli Atahualpovu nevraživost. Jeho armáda dobyla a vyplenila město, načež většinu obyvatelstva zmasakrovala. Francisco Pizarro správně usoudil, že říši zachvátila občanská válka. Politické sváry mezi domorodci nebyly pro conquistadory ničím novým. Generální kapitán nepochybně doufal, že se mu podaří zopakovat Cortésův úspěch a s využitím rozporů mezi soupeřícími stranami srazit impérium Inků na kolena.

V 15. století náležela říše Chimů k hlavním rivalům Inků. Chimuánci ovládali úzký pás země mezi mořem a předhůřím And v délce téměř 1000 kilometrů. Jednalo se o velmi vyspělou civilizaci, pro niž bylo typické pokročilé zemědělství založené na síti zavlažovacích kanálů, vysoká společenská organizace a centralizovaná moc. V letech 1463–1471 podlehl inkým armádám vedeným inkou Túpacem Yupanqui.

Poté, co Španělé opustili zničený Tumbes, pokračovali v plavbě na jih. V srpnu 1532 poblíž ústí řeky Piura založili město San Miguel de Piura. Jednalo se o první osadu založenou Evropany na území Peru. Conquistadoři ovšem nepátrali pouze po zlatě. Informace, které získávali od domorodců, měly pro úspěch výpravy zásadní význam. V blízkosti nově

³⁵ Přesné datum úmrtí Huayna Cápac ne lze stanovit. Nejčastěji se udává rok 1527, je nicméně pravděpodobné, že v době, kdy Španělé poprvé navštívili Tumbes, byl inka ještě naživu.



Vládce Inků.

založeného města se setkali s *orejones*, kteří zajišťovali výběr dávek od místních obyvatel. Pizarro díky vlídnému přístupu získal povědomí o smrti Huyana Cápac a vnitřním konfliktu, který donedávna sužoval říši.³⁶ Nutno podotknout, že Atahualpa čerpal informace o neznámých cizincích ze stejného zdroje. Pizarrovy úvahy se nyní soustředily na setkání

³⁶ LEÓN, P. C. de, *The Discovery...*, s. 194–195.

s vítězným inkou. Klíčovou roli v nadcházejícím dramatu mělo sehrát osobní jednání s domorodým panovníkem.

Španělé nejprve překonali džungli v předhůří And. Poté se vydali po dobře udržované cestě, která sloužila jako spojnice mezi jednotlivými částmi impéria. V průběhu přesunu conquistadoři narazili na řadu osad. Některé byly opuštěné, v jiných našli množství mrtvol a stopy po boji a plení. Pizarro postupoval opatrně, zřejmě jej sužovala nejistota, jak Atahualpa zareaguje na přítomnost nezvaných cizinců. Opakovaně proto nechával zajímat domorodé náčelníky, které pak dával mučit ve snaze odhalit Atahualpovy úmysly. Informace získané torturou ovšem postrádaly důvěryhodnost – zajatci si mnohdy protiřečili.³⁷

Zásadní překážku představovala jazyková bariéra a významová odlišnost používaných slov. Většina domorodců navíc nebyla schopna o inkových plánech podrobně referovat. „Španělé se však nenechali ničím odradit. V čele s guvernérem se vydali do vyšších nadmořských poloh, přičemž přespávali v bavlněných stanech, které přinesli s sebou. V noci zapalovali ohně, aby se ochránili před krutou zimou, neboť chlad v horách byl větší než na horských pastvinách v Kastilii. Dokonce ani voda se nedala pít, aniž by se předem ohřála.“³⁸

Conquistadoři čítali 168 mužů, z toho 62 mělo k dispozici koně. Pizarro v žádném případě netušil, jakému množství bojovníků by museli čelit, pokud by se Atahualpa rozhodl použít vojenskou sílu. Ve výpovědích domorodců nicméně panovala určitá shoda v názoru, že inku doprovází velká armáda. Pizarrovi muži byli všichni vyzbrojeni. Většina vložila do výpravy své vlastní prostředky, což jim garantovalo podíl na případném zisku. Expedici doprovázelo také dvanáct notářů a jiných

³⁷ XEREZ, Francisco de, *Pravdivá zpráva o dobytí Peru a provincie Cusca zvané Nová Kastilie Franciskem Pizarrem kapitánem Nejvyššího Křesťanského Katolického Veličenstva Císaře a Pána Našeho poslaná Jeho Veličenstvu Franciskem de Xerez jedním z prvních dobyvatelů*, překl. Jaroslav Jemelka, Praha 1970, s. 30–33.

³⁸ Tamtéž, s. 35.

úředníků, menší počet černošských a indiánských otroků, několik morisků a obchodníků, kteří zásobovali conquistadory zbožím na úvěr.³⁹

Moriskové patřili k potomkům obyvatel arabského nebo berberského původu, kteří do konce 16. století žili na Pyrenejském poloostrově na území ovládaném křesťany. Ačkoli přijali katolickou víru, zároveň si uchovali své kulturní zvyky, a nelze proto hovořit o jejich naprosté asimilaci s většinovou křesťanskou populací.

Poté, co Španělé překonali horské hřebeny And, sestoupili do úrodného údolí ve výšce přibližně 2750 metrů nad mořem, jež se mělo stát dějištěm střetu dvou civilizací. Pohled na město, rozkládající se podél řeky Mashcónu na ploše přibližně šesti kilometrů čtverečních, naplnil conquistadory úžasem. „Dorazili jsme k městu Cajamarca. [Tamních – pozn. autora] domů bylo takové množství. V Novém světě nikdo nic podobného doposud neviděl. Ten pohled [nás – pozn. autora] velmi vyděsil, třebaže se nikdo neodvážil projevit strach. Kdybychom totiž dali najevo jakoukoli slabost, indiáni by nás zabili. Nakonec jsme se odvážili vstoupit do města. Cajamarca byla téměř opuštěná,“ prohlásil Miguel de Estete.⁴⁰

Pizarrův tajemník Francisco de Xerez poznamenal: „[Cajamarca – pozn. autora] je největším [městem – pozn. autora] v údolí, rozkládá se na úpatí hor na ploše asi jedné čtvereční leguy na rovině.⁴¹ Údolím protékají dvě řeky; je rovinatá a na jedné straně je hodně země, která je osídlena, kdežto na druhé straně je obklopeno horami. Město samo má dva tisíce obyvatel; u vstupní brány jsou dva mosty. [...] Jeho náměstí je větší než

³⁹ LOCKHART, James, *Men of Cajamarca. A Social and Bibliographical Study of the First Conquerors in Peru*, Austin 1972, s. 38.

⁴⁰ ESTETE, Miguel de, *Crónica del año 1535 por Miguel de Estete*, in: *Boletín de la Sociedad Ecuatoriana de Estudios Históricos Americanos*, Vol. 1, No. 3, Quito 1918, s. 312–335, [online], [cit. 2023-02-25], URL: <https://archive.org/details/noticias-del-peru/page/7/mode/2up>.

⁴¹ Tamtéž.

kterékoli náměstí ve Španělsku; je celé uzavřené a má jen dvě brány, které vedou do ulic. [...] Domy na náměstí jsou přes dvě stě kroků dlouhé, velmi důkladně postavené a obehnané zdmi do výše tří mužů; jsou zděné a dřevěné střechy posazené na zdech jsou pokryty slámou. Zdi těchto domů jsou postavené z přitesaných, pečlivě opracovaných kamenů.“⁴²

Legua představuje označení španělské námořní míle (námořní legua), která odpovídala přibližně 5,5 kilometrům. Současně ale existovala i španělská pozemní míle (pozemní legua), jejíž délka činila zhruba 4 kilometry. Přepočtení vzdálenosti uváděné ve španělských pramenech proto může být zavádějící, protože není zřejmé, kterou jednotku autor použil.

Pizarro shromáždil své muže na náměstí, které se vzhledem k omezenému počtu přístupových cest jevílo jako nejbezpečnější místo v Cajamarce, načež vyčkával na Atahualpova posla. Počasí se značně zhoršilo, takže Španělé se museli ukrýt v okolních domech. Čekali však marně. Zdánlivý klid nepřinesl conquistadorům žádnou úlevu, naopak umocnil jejich nervozitu. Pizarro se nakonec rozhodl učinit první krok sám a vyslal k inkovi svého bratra Hernanda v doprovodu dvaceti mužů. Vzápětí si uvědomil, že slabá eskorta by mohla pro Inky znamenat pokušení změřit síly v boji, a proto raději vyslal další posily v počtu dvaceti jezdců pod velením Hernanda de Soto.⁴³

Jeho výběr byl nepochybně moudrou volbou, protože se jednalo o jednoho z nejzkušenějších conquistadorů, kteří vstoupili do Cajamarcky. Impulzivní, galantní, zkušený a obratný jezdec s kopím, jenž měl řadu zkušeností z bojů s indiány. V roce 1513 poprvé zavítal do Nového světa, shodou okolností ve stejné době, kdy Balboa s Pizarrem stanuli na

⁴² XEREZ, F. de, c. d., s. 40–41.

⁴³ Tamtéž, s. 42.

pobřeží Tichého oceánu. Sotova kariéra byla navzdory relativnímu mládí pozoruhodná. Vzhledem k dobrým vztahům s Pedrem Ariasem de Ávila, novým guvernérem Panamy, se účastnil expedice na území Nikaraguy, tentokrát ale nikoli jako řadový conquistador, nýbrž velitel jízdy. V následujících letech se angažoval v dobývání Hondurasu. Počátkem třicátých let 16. století Hernando de Soto vlastnil rozsáhlé pozemky v Nikaragui, na nichž mohl pohodlně strávit zbytek života. Neutuchající ambice a vidina guvernérského úřadu ho ale nakonec přiměly připojit se k Pizarrovi. Účast na výpravě si zajistil dodáním dvou lodí a naverbováním menšího oddílu mužů, za což obdržel příslib podílu z budoucí kořisti získané při dobývání neprobádaného kontinentu.

Atahualpův tábor se rozkládal na úbočí malého kopce za Cajamarkou. Teprve nyní se Španělé stali očitými svědky vojenské moci, již inka vládl. Na jeho příkaz se v blízkosti města shromáždilo údajně až 80 000 válečníků.⁴⁴ Na základě posledních zpráv mohli conquistadoři rovněž předpokládat, že většina bojovníků patří ke zkušeným veteránům nedávných bojů proti Huascarovi. Situace se z pohledu Španělů jevila jako nadmíru riskantní, neboť početní převaha Atahualpovy armády prakticky vylučovala útok na její tábor. Pokud by se Inkové rozhodli uzavřít horské průsmyky, snadno by obklíčili a zničili conquistadory v údolí. Jakákoli domnělá či skutečná provokace mohla vyústit v anihilaci španělského oddílu, což si Pizarro nepochybně dobře uvědomoval. V zásadě jedinou možností, jak se vyhnout střetnutí s fatálními následky, bylo vyjednávání.

⁴⁴ HEMMING, John, *The Conquest of the Incas*, New York 1970, s. 36, [online], [cit. 2024-07-14], URL: <https://archive.org/details/conquestofincas0000hemm/page/36/mode/2up>. Počet 80 000 bojovníků zmiňuje Cristóbal de Mena, jenž se vydal do Nového světa na počátku druhé dekády 16. století. Postupně dosáhl hodnosti důstojníka. V roce 1531 doprovázel Pizarrova výpravu a stal se očitým svědkem událostí v Cajamarce. Poté, co se dostal do sporu s ostatními veliteli, vrátil se zpět do Španělska. Jeho kronika *La conquista del Perú, llamada de nueva Castilla* byla publikována v dubnu 1534 v Seville. Jedná se o nejstarší dochovaný pramen pojednávající o conquestě Peru. LEÓN, P. C. de, *The Discovery...*, s. 105. Pedro Cieza de León uvádí 70 000 mužů.

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy *Dobytí říše Inků*.

Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.